

дрібнички, щоправда, викликають сумнів. Надто вже традиційними, як далекий відгомін давніх вульгарно соціологічних поглядів, видаються вболівання автора над «книжністю» поезії Рильського, особливо ранньої. Це питання явно вимагає перегляду.

Або коли на стор. 14, говорячи про збірку «Троянди і виноград», критик хвалить поета за те, що той у цій збірці «відійшов від надмірної орнаментики, досяг більшої точності в будові вірша»; то нічого, крім здивування, така похвала викликати не може. Невже до цієї збірки у Рильського була така вже невиразна будова вірша, що він аж тепер, наприкінці свого творчого шляху, мусив її «уточнити»? І де ж у нього був той надмірний орнаменталізм, якого він так щасливо позбувся

на старості літ? Боюсь, що це похвала, позбавлена конкретного змісту.

Дрібні неточності можна було б знайти і в примітках, і в датуванні: чому, напр., «Поет» датований 1925 роком, коли під віршем стоїть виразна дата — 26 лютого 1928 р.?

Але досить уже чіплятися до дрібниць. Краще, звичайно, якби їх не було. Та не в них суть. В рецензованій збірці польські аматори поезії знайдуть корисні відомості про нашого поета, знайдуть багато добрих перекладів. Для популяризації української поезії в Польщі ця збірка становить важливий крок. У цьому її вага. За це й належить від нас подяка її упорядникам і перекладачам.

Григорій КОЧУР.

В БОРотьбі ЗА ШЕКСПІРА

Вільям Шекспір. (Наукові дослідження).
Іноземна філологія. Випуск І. Видавництво
Львівського університету, 1964.

Світова шекспіріана неосянжа, і потік її не вичерпується з плином часу, бо ніколи не зникав, та мабуть, і не зникне інтерес до творчої спадщини великого англійського драматурга, а боротьба за неї триватиме доти, доки існуватиме поділ суспільства на класи.

Тож і не дивно, що саме Шекспіру присвячено перший випуск збірника «Іноземна філологія», який віднині буде видавати щотири рази на рік Львівський орден Леніна державний університет ім. І. Франка. Адже і вийшов він у ювілейному шекспірівському 1964 році.

В збірнику 15 статей літературознавців Львова, Києва, Одеси, Дніпропетровська — творчий внесок науковців України в неосянжне море шекспіріани. І питання, що в них розглядаються, різноманітні й цікаві.

Про боротьбу трьох напрямків — марксистського, прогресивно-буржуазного та реакційного — в

сучасному англійському шекспірознавстві дізнається читач із статті І. Симоненко, якою відкривається збірник. Відмінність позицій різних шкіл сучасного англійського шекспірознавства Інна Симоненко простежує не тільки шляхом аналізу теоретичних їх засад, але і на конкретному, яскравому і всім

зрозумілому прикладі — на інтерпретації «Гамлета».

При всій розбіжності поглядів на цю трагедію англійських критиків-марксистів А. Кеттла (він вважає провідним конфліктом трагедії внутрішній конфлікт Гамлета-принца з Гамлетом—людиною Відродження, гуманістом) і Дж. Ліндсея (який вважає провідним конфлікт суспільний), — їх поєднує одне — обидва говорять про реальні, часом та суспільними умовами породжені конфлікти, тоді як сучасна буржуазна, так звана, «нова критика» вбачає в «Гамлеті» зіткнення абстрактних символів, в даному разі символів життя і смерті, при чому, наприклад, на думку У. Найта, світ здорового життя втілено в «симпатичних» образах Клавдія, Полонія, а Гамлет — «геній, пройнятий ідеєю зла», посланець смерті, що блукає в гущі життя, прагнучи зруйнувати «здоровий порядок речей».

Так, виходячи з конкретного прикладу, дослідниця показує дуже актуальний політичний сенс тих реакційних експериментів, що їх проводить над творчістю великого гуманіста «нова критика» в особі У. Найта, О. Кемпбелла, Т. С. Еліота та інших теоретиків «автономності» законів мистецтва від політики й життя.

В статті показано, що для літературознавців-марксистів (Р. Фокс, Дж. Ліндсей, Уест) Шекспір є не лише національною реліквією, а й активним співучасником сучасного літературного процесу, зразковим майстром створення реалістичних, типових, в розвитку, суперечностях розкритих характерів. А разом з цим — і співучасником боротьби англійського народу за мир і демократію.

У своїй, як завжди багатій новим матеріалом, ґрунтовній і цікавій статті «Шекспір в сучасному французькому театрі та в театральній критиці» проф. Т. Якимович показує відсталість і реакційність сучасної офіційної французької шекспіріани, що й досі копірсається в «антистретфордівських» теоріях, або намагається довести зв'язок «Гамлета» з окультними доктринами.

Але Шекспір насамперед драматург, його царина — сцена. І саме

тут іде найзапекліша боротьба за його спадщину.

- Бажаючи використати авторитет драматурга, теоретики французького модерністського театру проголошують творчість великого реаліста одним з етапів виникнення, позбавленого всякого сенсу «театру абсурду» (Йонеско, Беккет і т. д.).

Проте сучасна прогресивна драматична критика Франції відстоює справжнього Шекспіра, і постановки його п'єс не випадково викликають палкі дискусії. Адже Шекспір «розцінюється, здебільшого, як сучасний поет, автор гостро-актуальний для нинішньої Франції і з літературної і з політичної точки зору».

І це не випадково. Як справедливо відзначає Т. Якимович, періоди захоплення Шекспіром завжди збігаються у Франції (можна додати: і не лише у Франції) з періодами інтенсивного піднесення демократичної думки, боротьби за принципи народного театру і реалізму. Саме цей процес розпочався у Франції в післявоєнні роки і триває досі. Одним з найцінніших здобутків боротьби за демократію в галузі культури є діяльність Національного народного театру в Парижі, поява «драматичних центрів» та талановитих провінціальних театральних колективів. Про роботу цих театрів, про роботу «драматичних центрів», про їх постановки, де воскресає справжній Шекспір, Шекспір для народу, про їх талановитих режисерів-новаторів розповідає далі автор цієї цікавої статті.

Солідна наукова база, глибоке знання матеріалу відчувається і в статті М. Шаповалової, присвяченій одному з найскладніших питань — естетичним поглядам Шекспіра. Дослідниця показує, що його міркування про мистецтво йшли в загальному руслі боротьби діячів Відродження за теорію реалістичного мистецтва і визначалися характером тогочасної ідеологічної боротьби, насамперед — прагненням захистити передову культуру Відродження від наступу войовничої моралі пуритан. Шекспір завжди пам'ятає про громадське значення мистецтва, про його вплив на людей.

Всі ці твердження М. Шаповалова демонструє на багатому матеріалі, підкреслюючи при цьому, що поняття вірності природі ніколи не усвідомлювалося великим драматургом як зовнішня правдоподібність, бездумне копіювання природи; Шекспір вважає, що митець може і повинен створювати більш яскравий і довершений образ дійсності, одночасно відкидаючи й прямолінійно-моралізаторський принцип.

Стаття закінчується цілком обґрунтованим висновком, що Шекспір «не був байдужим до теоретичних проблем художньої творчості, багато думав над природою мистецтва, відстоював принципи реалізму, мав стійкі естетичні переконання і з них виходив у своїх творах».

Власне, з думки про обумовленість у Шекспіра людських пристрасей зовнішнім світом починає свою статтю про роль особи і народу в історичних хроніках Б. Шайкевич. Стаття носить полемічний характер. Автор її виступає проти тих викривлень та помилок у тлумаченні ролі народу в історичних хроніках Шекспіра, на які хибують роботи Б. Городецького («Драматургія Пушкіна», «Пушкін и театр»), «История русской литературы» (вид. АН СССР, 1953) та посібники К. Ляхотської і В. Фролова («Пушкін в школе», М. 1956), де йдеться про нібито нікчемну роль народу в «Хроніках» і доводиться, ніби історія Англії в зображенні Шекспіра сприймається як історія династій.

Аналізуючи «Річарда II» та «Річарда III», Б. Шайкевич рішуче спростовує цю, вже давно відкинуту радянським шекспірознавством думку, і переконливо доводить, що причиною загибелі героїв цих п'єс є у Шекспіра саме негативне ставлення до них народу. «Шекспір уперше в історії світової літератури показав народ, як велику гуманну, справедливую силу, що творить історію, визначає долю окремих осіб», справедливо зауважує дослідник.

Група статей збірника присвячена лексико-стилістичним особливостям творів Шекспіра. Про труднощі, що їх становить для пере-

кладача шекспірівська гра слів, розповідає Д. М. Вавринюк, про народний склад мови блазня з трагедії «Король Лір», про високу художність, правдивість і складність цього чисто народного образу йдеться в статті Ю. Новікова. Правда, щодо проблеми зникнення цього персонажа після III дії трагедії варто було б додати, що сучасне шекспірознавство висунуло цікаву гіпотезу його зумовленості чисто технічними причинами. Адже в трупі Бербеджа постійних акторів було тільки 12, і часто одному з них доводилось виконувати по дві ролі. Є підстави гадати, що виконавець ролі блазня грав також роль Корделії, отже в IV та V дії блазня бути не могло.

Детально аналізуючи лексичні засоби вираження філософського змісту поняття «людина» («тап») у трагедії «Гамлет», Б. Князевський показує, як наповнюється воно у Шекспіра новим гуманістичним змістом, відповідним до поняття про людину у передовій філософській думці Відродження, змістом, що включає поняття розуму, інтелекту й тілесності.

Редакція правильно зробила, вмістивши до збірки дві статті, присвячені гумору Шекспіра. Перша з них — стаття Д. Вавринюк «Засоби гумору в комедіях Шекспіра» — свідчить про добру обізнаність автора з цим питанням. На вдало дібраних прикладах вона показує різноманітність характеру гумору великого драматурга, — від тонкого дотепу до грубуватого жарту, — що служить не лише сатиричним цілям, але є також виявом ренесансної життєрадісності. Автор приходить до висновку, що «гумор ситуацій — засіб чисто сюжетний, він не є домінуючим в комедіях Шекспіра, хоч і займає значне місце. Справжня суть його комедій полягає головним чином у розкритті характерів». Цікавий у статті розгляд образів шекспірівських блазнів, Фальстафа. Хочеться, проте, зауважити, що, звернувшись тільки до Фальстафа «Віндзорських жартівниць», Д. Вавринюк зводить і збіднює цей образ.

З Фальстафом, як основним об'єктом дослідження, зустрічаємось і в статті С. Чернявської «Про гумор Шекспіра». Щоправда, з зара-

хуванням «Генріха IV» до жанру трагедій, а Фальстафа — до числа блазнів та дурнів важко погодитись, але стаття ще раз демонструє надзвичайне багатство й різноманітність Шекспірових прийомів та засобів у жанрі комедії.

Яскравий слід залишив Шекспір в творчості найвидатніших письменників усіх народів. І ряд дослідників цілком закономірно звертаються до цієї проблеми.

Про інтерес та любов до англійського драматурга Т. Г. Шевченка розповідається в статті Ф. Білецького. Автор показує, що для великого українського поета Шекспір був справжнім зразком майстерності, художнім критерієм при оцінці творів його сучасників і друзів. Правда, мабуть, не варто було так ретельно захищати Шевченкове порівняння Шекспіра з Марком Вовчком, та це, зрештою, не головне. Тут зроблено спробу виявити сліди ідейно-художньої спорідненості поетів, показати наслідки навчання Шевченка у Шекспіра. Думка, що масові сцени «Гайдамаків» сягають своїм корінням до історичних хронік, бо головним тут є не історія королів та полководців, а історія народу — рушійної сили історичного розвитку суспільства — безумовно заслуговує на увагу.

На жаль, не всі статті цього розділу вдалі. Хоч І. Вікторовська («Английские романтики о Шекспире») і дає досить докладний переклад поглядів на великого драматурга Колріджа і Лемба, Шеллі і Байрона, Хезлітта і Кітса, та матеріал цей має об'єктивістський характер, оскільки автор не оцінює цих поглядів з точки зору марксистського літературознавства. Є в статті й методологічна помилка: І. Вікторовська ставить усіх англійських романтиків — прогресивних, як Байрон та Шеллі, і реакційних, як Колрідж, — в один ряд, хоч сам матеріал, навіть в межах її викладу, наشتовкує на відповідні висновки.

Навряд чи можна погодитись і з І. Гузар, яка вважає, що творчість Шекспіра стає з часів Гете «невід'ємною частиною німецької реалістичної літератури» (ст. 102). Можна і слід говорити про вплив

Шекспіра на німецьких письменників XVIII ст., та стати частиною німецької літератури Шекспір не міг. В статті зроблено наголос на тому, що Гете наслідував мовно-стилістичні засоби Шекспіра. Це, безумовно, правильно, але слід було ставити питання ширше: Гете навчився у Шекспіра і манери побудови сюжету, і засобів характеристики персонажів, гостроти колізій, створення характерів та показу їх взаємодії, їх зіткнення в процесі життя і боротьби. І, головне, історичного підходу до зображеної дійсності.

Цікаве порівняння творчості Шекспіра з творчістю Джона Мільтона робить Є. Бортник. Відзначаючи всю протилежність світоглядів та творчих методів двох найбільших англійських поетів XVII ст., він указує на їх спільність у плані ширшому, ідейному. Це — неадекватність до феодальної реакції, критика окремих пороків буржуазного ладу, віра в людський розум та силу людини, погляди на виховну роль мистецтва.

З статті К. Шахової читач довідується, якою плідною була праця над Шекспіром і для великого угорського поета Шандора Петефі. «Образи поезії Шекспіра стали для Петефі органічною частиною його власного образного світосприймання», — твердить дослідниця. І вона розглядає різні аспекти роботи Петефі над Шекспіром, причому найважливішими вважає не формальні чи сюжетні запозичення, а надзвичайну, «воістину шекспірівську» силу почуттів, з якою молодий автор створює своє, оригінальне.

В статті подано детальні відомості і про діяльність Петефі — перекладача Шекспіра. Цікаві міркування автора про причину, що спонукала Петефі звернутися насамперед до перекладу «Коріолана», п'єси, що довгий час вважалась «антидемократичною». К. Шахова переконливо доводить, що поет-революціонер Петефі уже тоді зумів інакше прочитати цю п'єсу і побачив у ній саме те, що бачать і сучасні радянські дослідники — показ конфлікту між народом і аристократичною верхівкою. Можна додати — і показ трагедії ге-

роя, що знехтував інтересами своєї батьківщини. Торкаючись перекладу «Коріолана», К. Шахова порушує широкі питання про особливості художнього перекладу взагалі.

Завершується збірник статтею М. Соколянського, який робить спробу розібратися в такому складному й запутаному питанні, як оцінка Шекспіра Бернардом Шоу. Стаття ця — удача автора насамперед тому, що підходить він до питання з правильних методологічних засад, розглядаючи оцінки Шекспіра великим англійським гумористом в тісному зв'язку з періодом їх виникнення, в залежності від фактів англійського театрального життя. В світлі такого історичного підходу стає зрозуміло, що «антишекспірівські» виступи Шоу продиктовані не антипатією до великого драматурга, а конкретними завданнями часу — боротьбою Шоу за новий театр з одного боку, і обуренням його з приводу того опошлення Шекспіра, що мало місце на англійській сцені та в англійській буржуазній критиці кінця XIX ст.

Показано і закономірність переходу Шоу до відвертого захисту Шекспіра в період першої світової війни, коли, розпрощавшись із своїми фабіанськими ілюзіями, Шоу уже не маскує своїх симпатій до творчості великого драматурга і з об'єкта для атак перетворює її на зброю в боротьбі з утилітаризмом своєї доби. Можна погодитись з остаточним висновком статті: «Ненавидячи те суспільство, в якому він жив, Бернард Шоу боровся і з кумірами цього суспільства. Але він ніколи не закликав скинути Шекспіра з корабля сучасності» й невтомно боровся за живого Шекспіра». Шекспірівські традиції живуть і в творчості самого Шоу.

Про широкий діапазон інтересів українських дослідників Шекспіра, про плідність їх праці над творчістю великого драматурга свідчить виданий Львівським університетом Шекспірівський збірник.

Перший крок «Іноземної філології» безумовно вдалих.

Н. МОДЕСТОВА.